

Vergaderjaar 2025–2026

36 820 X

Wijziging van de begrotingsstaat van het Ministerie van Defensie voor het jaar 2025 (suppletoire begroting september)

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET WETSVOORSTEL

Wetsartikelen 1 tot en met 3

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 2.3, eerste lid, van de Comptabiliteitswet 2016 elk afzonderlijk bij wet vastgesteld en derhalve ook gewijzigd. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om voor het jaar 2025 wijzigingen aan te brengen in de departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Defensie.

De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zgn. begrotingstoelichting).

De Minister van Defensie,
R.P. Brekelmans

B. BEGROTINGSTOELICHTING

1. Leeswijzer

De voorliggende suppletoire begroting september (SBS) bevat de voorgestelde wijzigingen ten opzichte van de ontwerpbegroting 2025 van hoofdstuk X van de begroting van het Rijk.

Per artikel worden de mutaties groter dan of gelijk aan onderstaande staffel op het niveau van de financiële instrumenten (en eventueel artikelonderdeel) toegelicht.

Tabel 1 Ondergrenzen conform RBV

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 en < 1.000	5	10
=> 1.000	10	20

2. Beleidsartikelen

2.1. Artikel 1 Inzet

Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 2 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)

		Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art.	Verplichtingen	5.023.086	4.129	5.027.215
	Uitgaven	4.378.429	- 535	4.377.894
	Apparaatsuitgaven	0	0	0
	Programmauitgaven	4.378.429	- 535	4.377.894
1.1	Programmauitgaven	4.378.429	- 535	4.377.894
	<i>Opdrachten</i>	<i>4.378.429</i>	<i>- 436.535</i>	<i>3.941.894</i>
	<i>Crisisbeheersingsoperaties</i>	<i>4.358.903</i>	<i>- 436.535</i>	<i>3.922.368</i>
	<i>Financiering nationale inzet</i>			
	<i>krijgsmacht</i>	<i>3.827</i>	<i>0</i>	<i>3.827</i>
	<i>Overige inzet</i>	<i>15.699</i>	<i>0</i>	<i>15.699</i>
	<i>Bijdrage aan (inter-)nationale</i>			
	<i>organisaties</i>	<i>0</i>	<i>436.000</i>	<i>436.000</i>
	<i>Bijdrage aan Internationale</i>			
	<i>Samenwerking</i>	<i>0</i>	<i>436.000</i>	<i>436.000</i>
	Ontvangsten	151.718	0	151.718

Toelichting op de verplichtingen

Er zijn geen mutaties toe te lichten die hoger zijn dan de staffelwaarde van dit artikel.

Toelichting op de uitgaven

Defensie draagt met contributies bij aan diverse vormen van militaire samenwerkingen, zoals de *European Peacy Facility* (EPF) of de NAVO, en werkt voor de steun aan Oekraïne samen met partnerlanden. Van de uitgaven die hieraan zijn verbonden wordt het financiële instrument geherclassificeerd van *opdracht* naar *bijdrage aan internationale samenwerking*. Met de herclassificering handelt Defensie in lijn met de aanbevelingen van zowel de Algemene Rekenkamer (Algemene Rekenkamer (2025) *Verantwoordingsonderzoek Ministerie van Defensie (X) en Defensiematerieelbegrotingsfonds (K). Rapport bij het Jaarverslag 2024*, p. 58) als de Auditdienst Rijk (Auditdienst Rijk (2025) *Auditrapport 2024. Ministerie van Defensie (X) en Defensiematerieelbegrotingsfonds (K)*, p. 13).

2.2. Artikel 2 Koninklijke Marine

Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 3 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 2 Koninklijke Marine (bedragen x € 1.000)

		Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art.	Verplichtingen	1.219.724	– 6.083	1.213.641
	Uitgaven	1.291.865	– 6.998	1.284.867
	Apparaatsuitgaven	1.186.496	– 3.865	1.182.631
2.2	Apparaatsuitgaven	1.186.496	– 3.865	1.182.631
	<i>Personele uitgaven</i>	<i>1.161.439</i>	<i>– 4.713</i>	<i>1.156.726</i>
	Eigen personeel	1.034.309	582	1.034.891
	Externe inhuur	11.208	780	11.988
	Overige personele exploitatie	69.784	– 241	69.543
	Kustwacht NL	19.814	– 5.354	14.460
	Kustwacht CARIB	26.324	– 480	25.844
	<i>Materiële uitgaven</i>	<i>25.057</i>	<i>848</i>	<i>25.905</i>
	Overige materiële exploitatie	23.658	154	23.812
	Kustwacht NL	108	0	108
	Kustwacht CARIB	1.291	694	1.985
	Programmauitgaven	105.369	– 3.133	102.236
2.1	Programmauitgaven	105.369	– 3.133	102.236
	<i>Opdrachten</i>	<i>105.292</i>	<i>– 3.136</i>	<i>102.156</i>
	Gereedstelling	22.203	– 239	21.964
	Kustwacht NL	79.145	– 2.683	76.462
	Kustwacht CARIB	3.944	– 214	3.730
	<i>(Schade)vergoeding</i>	<i>77</i>	<i>3</i>	<i>80</i>
	Schadevergoeding overig	77	3	80
	Ontvangsten	12.324	0	12.324

Toelichting op de verplichtingen

Er zijn geen mutaties toe te lichten die hoger zijn dan de staffelwaarde van dit artikel.

Toelichting op de uitgaven

Er zijn geen mutaties toe te lichten die hoger zijn dan de staffelwaarde van dit artikel.

2.3. Artikel 3 Koninklijke Landmacht

Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 4 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 4 Koninklijke Landmacht (bedragen x € 1.000)

	Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art. Verplichtingen	2.143.983	343	2.144.326
Uitgaven	2.143.983	343	2.144.326
Apparaatsuitgaven	2.038.920	343	2.039.263
3.2 Apparaatsuitgaven	2.038.920	343	2.039.263
<i>Personele uitgaven</i>	<i>2.002.593</i>	<i>343</i>	<i>2.002.936</i>
Eigen personeel	1.883.383	540	1.883.923
Externe inhuur	37.914	- 185	37.729
Overige personele exploitatie	81.296	- 12	81.284
<i>Materiële uitgaven</i>	<i>36.327</i>	<i>0</i>	<i>36.327</i>
Overige materiële exploitatie	36.327	0	36.327
Programmauitgaven	105.063	0	105.063
3.1 Programmauitgaven	105.063	0	105.063
<i>Opdrachten</i>	<i>105.063</i>	<i>0</i>	<i>105.063</i>
Gereedstelling	105.063	0	105.063
Ontvangsten	8.054	0	8.054

Toelichting op de verplichtingen

Er zijn geen mutaties toe te lichten die hoger zijn dan de staffelwaarde van dit artikel.

Toelichting op de uitgaven

Er zijn geen mutaties toe te lichten die hoger zijn dan de staffelwaarde van dit artikel.

2.4 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht

Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 5 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 4 Koninklijke Luchtmacht (bedragen x € 1.000)

	Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art. Verplichtingen	1.058.230	- 42.939	1.015.291

	Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Uitgaven	1.073.230	- 42.939	1.030.291
Apparaatsuitgaven	1.045.062	- 61.654	983.408
4.2 Apparaatsuitgaven	1.045.062	- 61.654	983.408
<i>Personele uitgaven</i>	<i>952.807</i>	<i>- 14.880</i>	<i>937.927</i>
Eigen personeel	816.610	- 22.124	794.486
Externe inhuur	23.510	7.000	30.510
Overige personele exploitatie	112.687	244	112.931
<i>Materiële uitgaven</i>	<i>92.255</i>	<i>- 46.774</i>	<i>45.481</i>
Overige materiële exploitatie	92.255	- 46.774	45.481
Programmauitgaven	28.168	18.715	46.883
4.1 Programmauitgaven	28.168	18.715	46.883
<i>Opdrachten</i>	<i>28.168</i>	<i>18.715</i>	<i>46.883</i>
Gereedstelling	28.168	18.715	46.883
Ontvangsten	12.111	0	12.111

Toelichting op de verplichtingen

Het verplichtingenbudget voor 2025 is met € 42,9 miljoen afgenomen en kent een direct verband met een verlaging van de uitgaven die hieronder worden toegelicht.

Toelichting op de uitgaven

Het uitgavenbudget voor 2025 wordt verlaagd met € 42,9 miljoen. Dit wordt verklaard door:

Personele uitgaven

De personele uitgaven zijn per saldo gedaald met € 14,9 miljoen. Het budget voor eigen personeel is vanuit DN22 € 5,1 miljoen budget verhoogd om het personeelsbestand te laten groeien. Toch blijft de personele groei achter. Als gevolg van deze ondervulling is € 22 miljoen herschikt binnen de begroting. Deze herschikkingen zijn ingezet voor materiële exploitatie en gereedstelling (respectievelijk € 7 miljoen en € 13 miljoen). Tot slot is er € 7 miljoen budget van eigen personeel als gevolg van ondervulling aangewend voor externe inhuur, beide onderdeel van de personele uitgaven.

Materiële uitgaven

Het budget is per saldo gedaald met € 46,8 miljoen. Ten behoeve van de instandhouding van 4 extra MQ-9's is budget geboekt op de materiële exploitatie (€ 55,1 miljoen). Dit budget is gecorrigeerd en geboekt naar de instandhouding in het DMF. Vanuit de onderrealisatie eigen personeel is budget (€ 7 miljoen) toegevoegd aan de materiële exploitatie voor onder andere een simulator (€ 2 miljoen) en voor transport van personeel dat wordt belast binnen de overige materiële exploitatie (€ 5 miljoen). Tot slot is in verband met de versterking van het cyberdomein € 1,3 miljoen aan het budget toegevoegd.

Gereedstelling

Het gereedstellingsbudget is met € 18,7 miljoen gestegen. De verhoging komt onder andere door de herschikking vanuit eigen personeel (€ 13 miljoen). Een deel uit de herschikking is toegevoegd aan budgetten van de operationele afdelingen ten behoeve van hun oefenprogramma's (€ 4,3 miljoen). Momenteel wordt tijdens oefeningen invulling gegeven aan het trainen binnen een hoogwaardige en realistische trainingsomgeving. Hiertoe wordt voor diverse oefeningen Adversary Air (ADAIR) ingehuurd. Dit budget komt uit DN22 Maatregel Operational Training Infrastructure (€ 4,7 miljoen) en uit de herschikking vanuit eigen personeel (€ 8,7 miljoen). Tot slot is € 1 miljoen aan het gereedstellingsbudget toegevoegd voor tactische communicatieapparatuur en software voor helikopters.

2.5. Artikel 5 Koninklijke Marechaussee

Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 6 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 5 Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)

		Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art.	Verplichtingen	834.955	61	835.016
	Uitgaven	840.955	61	841.016
	Apparaatsuitgaven	833.872	61	833.933
5.2	Apparaatsuitgaven	833.872	61	833.933
	<i>Personele uitgaven</i>	<i>815.081</i>	<i>239</i>	<i>815.320</i>
	Eigen personeel	772.385	45	772.430
	Externe inhuur	6.208	- 6	6.202
	Overige personele exploitatie	36.488	200	36.688
	<i>Materiële uitgaven</i>	<i>18.791</i>	<i>- 178</i>	<i>18.613</i>
	Overige materiële exploitatie	18.791	- 178	18.613
	Programmauitgaven	7.083	0	7.083
5.1	Programmauitgaven	7.083	0	7.083
	<i>Opdrachten</i>	<i>7.083</i>	<i>0</i>	<i>7.083</i>
	Gereedstelling	7.083	0	7.083
	Ontvangsten	4.459	0	4.459

Toelichting op de verplichtingen

Er zijn geen mutaties toe te lichten die hoger zijn dan de staffelwaarde van dit artikel.

Toelichting op de uitgaven

Er zijn geen mutaties toe te lichten die hoger zijn dan de staffelwaarde van dit artikel.

Budgettaire gevolgen van beleid**Tabel 7 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 7 Commando Materieel en IT (bedragen x € 1.000)**

		Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art.	Verplichtingen	941.132	46.956	988.088
	Uitgaven	965.050	46.956	1.012.006
	Apparaatsuitgaven	772.255	46.956	819.211
7.2	Apparaatsuitgaven	772.255	46.956	819.211
	<i>Personele uitgaven</i>	<i>748.709</i>	<i>38.506</i>	<i>787.215</i>
	Eigen personeel	650.597	4.192	654.789
	Externe inhuur	72.546	34.116	106.662
	Overige personele exploitatie	25.566	198	25.764
	<i>Materiële uitgaven</i>	<i>23.546</i>	<i>8.450</i>	<i>31.996</i>
	Overige materiële exploitatie	23.546	8.450	31.996
	Programmauitgaven	192.795	0	192.795
7.1	Programmauitgaven	192.795	0	192.795
	<i>Opdrachten</i>	<i>192.795</i>	<i>0</i>	<i>192.795</i>
	Gereedstelling	192.795	0	192.795
	Ontvangsten	25.765	0	25.765

Toelichting op de verplichtingen

Het verplichtingenbudget voor 2025 is met € 46,9 miljoen toegenomen wat in hoofdzaak samenhangt met de uitgaven die hieronder worden toegelicht.

Toelichting op de uitgaven

Het uitgavenbudget voor 2025 wordt verhoogd met € 46,9 miljoen. Dit wordt verklaard door:

Personele uitgaven

Het budget voor de personele uitgaven is met € 38,5 miljoen verhoogd. Dit wordt met name veroorzaakt door het toevoegen van budget (€ 34,1 miljoen) voor Externe inhuur. De vraag naar IT-dienstverlening op het gebied van innovatie en vernieuwing en instandhouding blijft stijgen. In combinatie met de achterblijvende vulling van de organisatie als gevolg van de krappe arbeidsmarkt en vertraging op een aantal IT-projecten is de inhuur voor het JIVC toegenomen. De verhoging van Eigen personeel (€ 4,2 miljoen) betreft budget voor versterking van capaciteit (€ 2,5 miljoen) en het overige verschil van € 1,7 miljoen bestaat uit een aantal kleinere herschikkingen.

Materiële uitgaven

Het uitgavenbudget voor overige materiële exploitatie wordt met € 8,5 miljoen verhoogd. Het betreft aanvullend budget (€ 7,6 miljoen) in verband met de versterking van het cyberdomein. Het gaat hierbij om de

aanschaf van materiaal en licenties, en de inrichting van een beveiligde ruimte. Daarnaast is € 0,9 miljoen toegevoegd voor kort cyclische innovatie.

2.7. Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando

Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 8 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando Inzet (bedragen x € 1.000)

	Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art. Verplichtingen	1.878.407	- 21.004	1.857.403
Uitgaven	1.893.322	- 21.004	1.872.318
Apparaatsuitgaven	1.737.705	3.824	1.741.529
8.2 Apparaatsuitgaven	1.737.705	3.824	1.741.529
<i>Personele uitgaven</i>	<i>1.275.137</i>	<i>- 120</i>	<i>1.275.017</i>
Eigen personeel	944.914	- 32.596	912.318
Externe inhuur	5.326	38.922	44.248
Overige personele exploitatie	304.358	- 6.446	297.912
Attaches	20.539	0	20.539
<i>Materiële uitgaven</i>	<i>462.568</i>	<i>3.944</i>	<i>466.512</i>
Overige materiële exploitatie	454.842	3.944	458.786
Attaches	7.726	0	7.726
Programmauitgaven	155.617	- 24.828	130.789
8.1 Programmauitgaven	155.617	- 24.828	130.789
<i>Opdrachten</i>	<i>0</i>	<i>6.500</i>	<i>6.500</i>
Gereedstelling	0	6.500	6.500
<i>(Schade)vergoeding</i>	<i>155.617</i>	<i>- 31.328</i>	<i>124.289</i>
Schadevergoeding overig	9.510	3.944	13.454
Nationaal Fonds Ereschuld	141.789	- 31.454	110.335
Reservering schadevergoedingen			
Chroom-6 Defensie	4.318	- 3.818	500
Ontvangsten	72.995	1.200	74.195

Toelichting op de verplichtingen

Het verplichtingenbudget voor 2025 is met € 21,0 miljoen verlaagd wat samenhangt met de uitgaven die hieronder worden toegelicht.

Toelichting op de uitgaven

Het uitgavenbudget voor 2025 is verlaagd met € 21,0 miljoen. Dit wordt onder andere verklaard door:

Personele uitgaven

Het budget voor eigen personeel is per saldo met € 32,6 miljoen verlaagd. Dit is als gevolg van een aantal herschikkingen. Eerst is het budget met € 3,2 miljoen verhoogd als gevolg van nieuwe opdrachten die het DOSCO ontvangen heeft. Een aantal kleine herschikkingen leidt tot een aanvullende verhoging van het budget met € 0,7 miljoen.

Daarnaast is het budget met € 36,5 miljoen naar beneden bijgesteld. Ondanks dat de organisatie groeit wordt, mede door krapte op de arbeidsmarkt, een lagere personele vulling verwacht. Deze € 36,5 miljoen is overgeheveld naar het budget voor externe inhuur van personeel. Dit verklaart grotendeels de verhoging van € 38,9 miljoen voor externe inhuur.

Schadevergoeding

Het budget voor het Nationaal Fonds Ereschuld (NFE) daalt met € 31,5 miljoen. De Belastingdienst heeft bepaald dat Defensie over de schadevergoedingen vanuit de Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS) in het NFE, geen belasting meer verschuldigd is. Het te verwachten overschot dat door deze terugbetaling in 2025 ontstaat, wordt doorgeschoven naar latere jaren als reservering voor de in latere jaren te verwachten uit te keren schadevergoedingen.

3. Niet-beleidsartikelen

3.1. Artikel 9 Algemeen

Tabel 9 Artikel 9 Algemeen (Bedragen x € 1.000)

	Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art. Verplichtingen	268.879	- 1.347	267.532
Uitgaven	269.697	- 1.563	268.134
9.1 Programmauitgaven	269.697	- 1.563	268.134
<i>Subsidies (regelingen)</i>	<i>51.633</i>	<i>0</i>	<i>51.633</i>
<i>Subsidies</i>	<i>51.633</i>	<i>0</i>	<i>51.633</i>
<i>Bijdrage aan (andere) begrotings- hoofdstukken</i>	<i>76.144</i>	<i>0</i>	<i>76.144</i>
<i>Kennisopbouw TNO via EZ</i>	<i>64.601</i>	<i>0</i>	<i>64.601</i>
<i>Kennisopbouw NLR via EZ</i>	<i>6.205</i>	<i>0</i>	<i>6.205</i>
<i>Kennisopbouw MARIN via EZ</i>	<i>5.183</i>	<i>0</i>	<i>5.183</i>
<i>Overige Bijdragen</i>	<i>155</i>	<i>0</i>	<i>155</i>
<i>Opdrachten</i>	<i>23.213</i>	<i>- 1.563</i>	<i>21.650</i>
<i>Opdrachten beleid</i>	<i>7.861</i>	<i>0</i>	<i>7.861</i>
<i>opdrachten milieu beleid</i>	<i>15.352</i>	<i>- 1.563</i>	<i>13.789</i>
<i>Bijdrage aan (inter-)nationale organisaties</i>	<i>98.554</i>	<i>0</i>	<i>98.554</i>
<i>Bijdrage aan de NAVO</i>	<i>88.550</i>	<i>0</i>	<i>88.550</i>
<i>Bijdrage aan internationale samenwerking</i>	<i>10.004</i>	<i>0</i>	<i>10.004</i>
<i>Bekostiging</i>	<i>4.141</i>	<i>0</i>	<i>4.141</i>
<i>Bekostiging diverse instellingen</i>	<i>4.141</i>	<i>0</i>	<i>4.141</i>
<i>Inkomensoverdrachten</i>	<i>4.242</i>	<i>0</i>	<i>4.242</i>
<i>Overige bijdragen</i>	<i>4.242</i>	<i>0</i>	<i>4.242</i>
<i>(Schade)vergoeding</i>	<i>11.770</i>	<i>0</i>	<i>11.770</i>
<i>Schadevergoeding overig</i>	<i>1.870</i>	<i>0</i>	<i>1.870</i>
<i>Regeling Chroom 6 Defensie</i>	<i>9.200</i>	<i>0</i>	<i>9.200</i>
<i>Civielrechtelijke Regeling Srebrenica 2020</i>	<i>700</i>	<i>0</i>	<i>700</i>
Ontvangsten	1.600	0	1.600

Toelichting op de verplichtingen

Er zijn geen mutaties toe te lichten die hoger zijn dan de staffelwaarde van dit artikel.

Toelichting op de uitgaven

Er zijn geen mutaties toe te lichten die hoger zijn dan de staffelwaarde van dit artikel.

3.2. Artikel 10 Apparaat Kerndepartement

Tabel 10 Artikel 10 Apparaatsuitgaven Kerndepartement (Bedragen x € 1.000)

	Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art. Verplichtingen	1.867.509	65.669	1.933.178
Uitgaven	1.911.390	49.255	1.960.645
10.2 Apparaatsuitgaven	1.911.390	49.255	1.960.645
<i>Personele uitgaven</i>	<i>1.846.261</i>	<i>60.602</i>	<i>1.906.863</i>
Eigen personeel	559.814	- 31.681	528.133
Externe Inhuur	51.842	23.683	75.525
Overige personele exploitatie	34.614	5.668	40.282
Uitkeringen (pensioenen en wachtgeld)	1.199.991	62.932	1.262.923
<i>Materiële uitgaven</i>	<i>65.129</i>	<i>- 11.347</i>	<i>53.782</i>
Overige materiële exploitatie	65.129	- 11.347	53.782
Ontvangsten	7.987	322	8.309

Toelichting op de verplichtingen

Het verplichtingenbudget voor 2025 is met € 65,7 miljoen verhoogd. Dit hangt samen met de uitgaven die hieronder worden toegelicht. Daarnaast wordt het verplichtingenbudget met € 16,4 miljoen verhoogd voor het programma Defensie Open op Orde (DOO) voor activiteiten in 2026 en 2027.

Toelichting op de uitgaven

Het uitgavenbudget voor 2025 wordt verhoogd met € 49,3 miljoen. Dit wordt onder andere verklaard door onderstaande bijstellingen in de personele en materiële uitgaven:

Personele uitgaven

Het budget voor eigen personeel is met € 31,7 miljoen verlaagd. Dit wordt grotendeels (€ 40,2 miljoen) verklaard door een budgetoverheveling naar uitkeringen (pensioenen en wachtgeld). Dit betreft de verwerking van de salarisverhoging en de eenmalige uitkering, conform het arbeidsvoorwaardenakkoord 2025, binnen de uitkeringsregelingen van Defensie. Het verschil wordt verklaard door meerdere kleinere herschikkingen die gezamenlijk het budget verhogen met € 8,2 miljoen.

Verder is het budget op externe inhuur verhoogd met € 23,7 miljoen, waarvan € 23,5 miljoen wordt verklaard door een budgetoverheveling vanuit artikel 12. De structurele middelen voor het programma DOO stonden nog centraal op artikel 12 en zijn toegevoegd aan dit artikel, alwaar het programma wordt uitgevoerd. Dit programma implementeert de Rijksbrede maatregelen bij Defensie, met de focus op informatiehuishouding en transparantie.

Tot slot is het budget voor uitkeringen (pensioenen en wachtgeld) per saldo met € 62,9 miljoen verhoogd. Er is vanuit artikel 12 € 102,0 miljoen overgeheveld. De middelen zijn bestemd voor de openstaande vordering die het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) op Defensie heeft. Deze vordering heeft betrekking op militairen die vóór 1 juni 2001 zijn overgestapt naar een functie als burgerambtenaar. Op dit moment rekent Defensie de pensioenen van deze medewerkers maandelijks af met het ABP, op het moment dat zij met pensioen gaan. Als gevolg van de transitie naar een nieuwe ABP-pensioenregeling in verband met de invoering van de Wet toekomst pensioenen (Wtp), moet de volledige vordering voorafgaand aan deze transitie worden voldaan. Daarnaast is er vanuit eigen personeel € 40,2 miljoen budget overgeheveld voor de verwerking van de salarisverhoging en de eenmalige uitkering, conform het arbeidsvoorwaardenakkoord 2025, binnen de uitkeringsregelingen van Defensie. Tot slot is het budget met € 82,5 miljoen verlaagd. De Belastingdienst heeft bepaald dat Defensie over de schadevergoedingen vanuit de Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS) geen belasting meer verschuldigd is. De eerder betaalde eindheffing is terugbetaald aan Defensie en initieel ontvangen op artikel 10. Dit is door middel van een budgetoverheveling gecorrigeerd naar artikel 8. Dit artikel valt onder het defensieonderdeel DOSCO, alwaar de RVS wordt uitgevoerd.

Materiële uitgaven

Het budget voor materiële uitgaven is met € 11,3 miljoen verlaagd. Dit bestaat uit meerdere kleinere herschikkingen, waaronder budgetoverhevelingen naar eigen personeel voor projectfuncties.

3.3. Artikel 11 Geheim

Tabel 11 Artikel 11 Geheim

		Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art.	Verplichtingen	20.049	5.000	25.049
	Uitgaven	20.049	5.000	25.049
11.0	Geheim	20.049	5.000	25.049
	<i>Geheim</i>	<i>20.049</i>	<i>5.000</i>	<i>25.049</i>
	Geheim	20.049	5.000	25.049
	Ontvangsten	0	0	0

Toelichting op de verplichtingen

Het verplichtingenbudget voor 2025 is met € 5,0 miljoen toegenomen wat samenhangt met de uitgaven.

Toelichting op de uitgaven

Het uitgavenbudget voor 2025 wordt verhoogd met € 5,0 miljoen. Vanwege de aard van dit artikel wordt deze mutatie niet toegelicht.

3.4. Artikel 12 Nog onverdeeld

Tabel 12 Artikel 12 Nog onverdeeld (Bedragen x € 1.000)

		Stand eerste suppletoire begroting (incl. amende- menten en NvW) (1)	Mutaties suppletoire begroting september (2)	Stand suppletoire begroting september (3) = (1) + (2)
Art.	Verplichtingen	367.411	- 274.017	93.394
	Uitgaven	367.411	- 274.017	93.394
12.3	Nog onverdeeld Loon	172.354	- 102.000	70.354
	<i>Nog onverdeeld Loon</i>	<i>172.354</i>	<i>- 102.000</i>	<i>70.354</i>
	<i>Nog onverdeeld Loon</i>	<i>172.354</i>	<i>- 102.000</i>	<i>70.354</i>
12.4	Nog onverdeeld Prijs	195.057	- 172.017	23.040
	<i>Nog onverdeeld Prijs</i>	<i>195.057</i>	<i>- 172.017</i>	<i>23.040</i>
	<i>Nog onverdeeld Prijs</i>	<i>195.057</i>	<i>- 172.017</i>	<i>23.040</i>
	Ontvangsten	0	0	0

Toelichting op de verplichtingen

Het verplichtingenbudget voor 2025 is met € 274,0 miljoen afgenomen wat geheel samenhangt met de uitgaven.

Toelichting op de uitgaven

Het uitgavenbudget voor 2025 wordt verlaagd met € 274,0 miljoen.

Nog onverdeeld loon

Het budget wordt met € 102,0 miljoen naar beneden bijgesteld, omdat er budget is overgeheveld naar artikel 10. Met deze budgetoverheveling kan de nog openstaande vordering, die het ABP op Defensie heeft, in één keer worden voldaan. In artikel 10 wordt de vordering nader toegelicht.

Nog onverdeeld prijs

Het budget wordt met € 172,0 miljoen naar beneden bijgesteld, waarvan € 93,0 miljoen is overgeheveld naar artikel 5 van het Defensiematerieelbegrotingsfonds voor hogere uitgaven van instandhoudingsbudgetten, € 34,1 miljoen naar artikel 7 voor hogere uitgaven externe inhuur en € 23,5 miljoen naar artikel 10 voor het project Defensie Open op Orde.

4. Bijlage

4.1. Bijlage Subsidieoverzicht

Tabel 13 Subsidies¹

Subsidies (bedragen x 1.000 euro)														
Naam	2023	2024	vastge- stelde begroting 2025	Stand 1e supple- toire begroting 2025	Stand supple- toire begroting september 2025	Afwijking supple- toire begroting september 2025 t.o.v. 1e supple- toire begroting 2025	mutatie 2026	mutatie 2027	mutatie 2028	mutatie 2029	Reden afwijking suppletoire begroting september 2024 t.o.v. 1e suppletoire begroting 2024	Laatste evaluatie	Volgende evaluatie	Einddatum
Stichting Nederlands Veteraneninstituut (NLV/i)	28.410	35.098	28.285	28.285	28.285	0						2022	2026	2026
Nationaal Comité Herdenking														
Capitulatie 1945														
Wageningen	25	25	25	50	75	25	0	0	0	0	incidentele ophoging i.v.m. 80 jaar vrijheid	2021	2026	2026
Stichting Veteranen Platform (VP)	245	285	366	489	489	0						2022	2027	2027
Stichting Koninklijke Defensiemusea	18.184	18.940	19.817	19.817	19.817	0						2019	2025	2025
Stichting Nationale Taptoe	322	346	322	460	360	- 100	0	0	0	0	bijstelling n.a.v. lagere subsidie-aanvraag	2022	2027	2027
Universiteit van Amsterdam	0	148	74	79	79	0						2022	2027	2027
Stichting Maritiem Kenniscentrum	25	25	25	25	25	0						2022	2027	2027
Stichting Historische Vlucht	123	125	129	134	134	0						2022	2027	2027
SWoon NLDA	23	25	25	25	25	0						2022	2027	2027
Stichting Klachten-telefoon Luchtverkeer Limburg	75	75	75	75	75	0						n.v.t.	2027	2027
Europees Jeugd-parlement	0	0	0	22	22	0						n.v.t.		
Nederland														
Subsidies te verstrekken na evaluatie/ nader te verdelen	0	1.109	427	2.172	2.247	75								
Totaal subsidies	47.432	56.201	49.570	51.633	51.633	0	0	0	0	0				

¹ De genoemde bedragen betreffen het wettelijk plafond voor subsidies.

4.2. Beleidskeuzes uitgelegd (CW 3.1 kader)

Artikel 3.1 van de Comptabiliteitswet (CW 2016) verplicht de regering om in beleidsvoorstellen duidelijke informatie te geven over de nagestreefde doelen, ingezette instrumenten, financiële gevolgen en de verwachte doeltreffendheid en doelmatigheid.

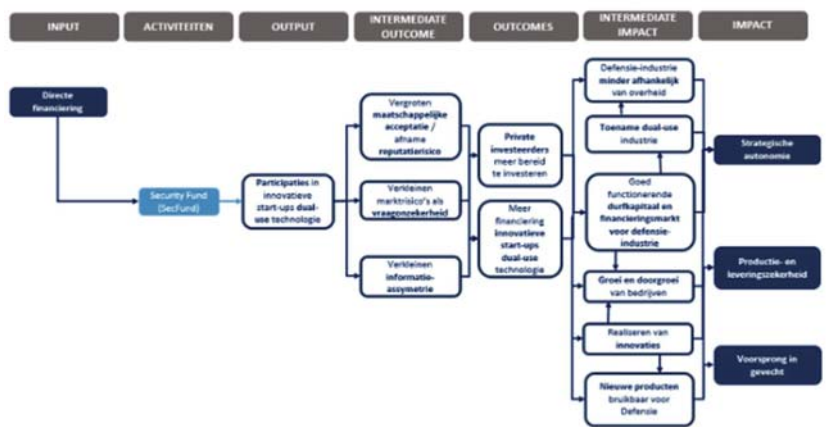
In het kader daarvan heeft de kamer nog vier CW 3.1 kaders ter inzage. Dit betreffen de beleidskeuzes KMar Grensbewaking, Ophoging SecFund, Steun Oekraïne en Middelen Nationale Veiligheid MIVD.

Middels de SBS wordt de kamer geïnformeerd over de beleidskeuzes KMar Grensbewaking en ophoging SecFund. Het CW 3.1 kader voor de steun aan Oekraïne volgt via de periodieke leveringenbrief die uiterlijk september wordt verstuurd aan de kamer. Het kader voor Middelen Nationale Veiligheid MIVD is vertrouwelijk en wordt daardoor niet openbaar gemaakt. Dit volgt via de bekende procedure.

4.2.1. CW 3.1 kader SecFund

Bij de Kamerbrief Actieagenda productie- en leveringszekerheid munitie en defensiematerieel (Kamerstuk 36410 nr. 93) is melding gemaakt van het op te richten Security Fund (SecFund) met een omvang van € 25 miljoen voor innovatieve Nederlandse startups in de defensiemarkt, inclusief een CW 3.1 kader. Nu wordt besloten tot het ophogen van het SecFund tot € 100 miljoen. Derhalve ontvangt u hierbij een update van het CW 3.1 kader gebaseerd op de huidige stand van zaken.

Beleidskeuzes uitgelegd Onderbouwing doeltreffendheid, doelmatigheid en evaluatie (CW 3.1)	
1. Doel(en)	Het ministerie van Defensie zet zich in samenwerking met de ministeries van Economische Zaken (EZ) en Buitenlandse Zaken (BZ) in voor het versterken van de productie- en leveringszekerheid van munitie en defensiematerieel en voor het versterken van de strategische autonomie. Met de overgang van focus op Hoofdstaak 2 (wars of choice) naar focus op Hoofdstaak 1 (wars of necessity) is er behoefte aan andere middelen om 'de voorsprong in het gevecht te behouden en te versterken' en is er daarnaast een toenemende behoefte om minder afhankelijk te zijn van landen buiten het bondgenootschap van de NAVO. Eén van de focusgebieden hierbij is de ontwikkeling en adoptie van nieuwe technologieën op het gebied van intelligente systemen (o.a. onbemanste systemen, drones), slimme materialen, sensoren, ruimtevaart en quantum technologie. Dit zijn de vijf gebieden waar de Nederlandse industrie en kennisinstellingen sterk in zijn. Om deze bedrijven, met name binnen het dual-use veiligheidsdomein, een betere kans te bieden in de defensiemarkt, hebben Defensie en EZ het Security Fund (SecFund) opgericht. Het fonds investeert samen met private investeerders in start-ups die met hun product of dienst bijdragen aan de gewenste (toekomstige) behoeftes van Defensie. Met het SecFund verbetert de toegang tot risicokapitaal voor innovatieve start-ups, scale-ups en innovatieve MKB'ers gericht op het ontwikkelen van dual-use technologieën de financieringskloof voor deze bedrijven verkleint zodat deze kunnen doorgroeien en zo de defensie-industrie kunnen versterken. Gestreefd wordt naar 50% private cofinanciering voor investeringen vanuit het SecFund zodat dit tevens een vliegwiel wordt voor de financiële sector om meer privaat kapitaal in de defensiesector te investeren. In het onderstaande stroomschema worden de verschillende niveaus van doelstellingen inzichtelijk gemaakt.
7. Evaluatieparagraaf	Eens in de vier jaar zal de werking van het fonds geëvalueerd worden door een externe partij in opdracht van het fondsmanagement van het SecFund, waarbij onder meer gekeken wordt in hoeverre de werking van het fonds (nog) aansluit bij de doelstellingen. Ook wordt er in ieder geval gekeken naar gecommiteerd vermogen en aantal investeringen, performance investeringen, multiplier/co-investeringen en het functioneren van het fondsmanagement en team. Verder zal er twee keer per jaar een voortgangsrapportage worden opgesteld ten behoeve van Defensie, waarna besprekingen plaatsvinden om te kijken waar partijen kunnen verbeteren en welke maatregelen daarvoor nodig zijn. Deze voortgangsrapportages bevatten in ieder geval informatie over het gecommiteerd vermogen en aantal investeringen, de afloop en financiële resultaten

2. Beleids-instrument(en)	Omdat met name start-ups in de defensie-industrie meer uitdagingen ervaren bij het verkrijgen van financiering, richt het SecFund zich op deze doelgroep. Hierbij hanteert het SecFund de volgende uitgangspunten: 1. Het SecFund treedt op als co-investeerder. 2. Veel private investeerders waren tot voor kort niet gewend om te investeren in defensie gerelateerde activiteiten. Om dit gat te overbruggen focust het SecFund op het ondersteunen van de ontwikkeling van dual-use technologieën. Het SecFund is als defensie-luik ondergebracht bij de Brabantse Ontwikkelings Maatschappij (BOM). Door de samenwerking met de andere Regionale Ontwikkelings Maatschappijen (ROM's) ontstaat er landelijke dekking. Hier is voor gekozen om zo goed mogelijk voort te bouwen op bestaande, landelijk dekkende, infrastructuur, kennis en expertise op het gebied van het stimuleren van innovatie en de aanpak van venture building. Het SecFund moet in dat kader dan ook niet worden gezien als een nieuw instrument maar als een Defensietoepassing binnen een bestaande landelijke werkwijze. Het SecFund volgt de huidige richtlijn van de Europese Investeringsbank (EIB) om te investeren in dual-use technologie. Momenteel houdt die definitie in dat er geen minimum- en maximumvereisten zijn wat betreft de verhouding tussen militaire en civiele toepassingen of civiele afnemers. Wanneer, na consultatie van Defensie, besloten wordt om in de desbetreffende start-up te investeren, wordt er per onderneming (mogelijk via meerdere ticketrondes) maximaal €5.0 miljoen per onderneming geïnvesteerd. Daarnaast zijn er kleine ontwikkeltickets van 150k-250k voor de meest vroege fase.																		
3. Financiële gevolgen voor het Rijk	<table><tr><th>(€ mln)</th><th>totaal</th><th>'24</th><th>'25</th><th>'26</th><th>'27</th><th>'28</th><th>'29</th><th>'30</th></tr><tr><td>Uitgaven</td><td>100</td><td>25</td><td>75</td><td>-</td><td>-</td><td>-</td><td>-</td><td>-</td></tr></table> In 2024 is besloten het SecFund te laten starten met 25 miljoen. Hier wordt in 2025 75 miljoen aan toegevoegd zodat het SecFund doorgroeit tot € 100 miljoen. Deze eenmalige investering wordt gedekt vanuit het budget dat Defensie beschikbaar heeft voor versterking industrie.	(€ mln)	totaal	'24	'25	'26	'27	'28	'29	'30	Uitgaven	100	25	75	-	-	-	-	-
(€ mln)	totaal	'24	'25	'26	'27	'28	'29	'30											
Uitgaven	100	25	75	-	-	-	-	-											
4. Financiële gevolgen voor maatschappelijke sectoren	Er zijn geen directe financiële gevolgen voor maatschappelijke sectoren. Door het onderbrengen van het SecFund bij de ROM's ontstaat landelijke dekking waardoor innovatieve ondernemers in het hele land kunnen profiteren van deze regeling.																		
5. Nagestreefde doeltreffendheid	Het beoogde effect is om de capaciteiten van de Nederlandse en Europese defensie-industrie snel op te schalen. Zowel binnen het NAVO-bondgenootschap voor de noodzakelijke afschrikking en verdediging, als binnen Europa voor het verminderen van risicovolle strategische afhankelijkheden. De doeltreffendheid van het SecFund wordt het de ophoging tot € 100 miljoen sterk vergroot • Bij investeringen is een bepaalde kritische massa van belang. De kans op succesvolle investeringen neemt toe als het fonds groter is. • Meer succesvolle investeringen leidt tot een grotere bijdrage aan het bereiken van onze doelstellingen zoals hierboven uiteengezet. • Hiermee zetten we de overheid op de kaart als serieuze partner voor mede-investeerders. • Hiermee creëren we ruimte voor het doen van de benodigde vervolginvesteringen.																		
6. Nagestreefde doelmatigheid	Alleen bij een omvang van €100 miljoen kan het specialistische team dat is ingericht zich volledig focussen op de werkzaamheden voor het SecFund. Hiermee zijn de fondskosten meer marktconform.																		

4.2.2 CW 3.1 kader Brede grensclaim Kmar

Directie/Afdeling verantwoordelijk voor maatregel: Koninklijke Marechaussee
Ingedeeld op actielijn: Brede grensclaim
Maatregel: Versterking van het grensproces
Doelstelling: Het kabinet stelt de aanpak van irreguliere migratie als een van de speerpunten van het beleid. Mede om irreguliere migratie tegen te gaan wordt de KMar versterkt. Concreet worden maatregelen genomen om het grensproces zowel aan de binnengrenzen (intra-Schengen) en buitengrenzen (extra-Schengen) te versterken, alsmede mensensmokkel aan te pakken. Hiernaast wordt, waar mogelijk, ingezet op technologische toepassingen en wordt rekening gehouden met het behoud van mobiliteit en economische aantrekkingskracht. Maatregel: Om de grensbewaking te versterken krijgt Defensie additioneel structureel geld. Deze financiële middelen zijn bestemd voor de KMar. Het betreft een oplopende reeks van M€45 in 2025 tot M€151 in 2029 e.v. In het bestedingsplan zijn doelen beschreven en worden hier middelen aan gekoppeld. <i>Verantwoordelijkheden</i> - MinAenM (migratie) en MinJenV (veiligheid) zijn het gezag t.a.v. het grensproces en bepalen inhoudelijk welke effecten de KMar met de additionele middelen dient te bereiken. - Mindef, als korpsbeheerder KMar, ziet toe op beheersaspecten. - CKMar gaat over de uitvoering en beschouwt de realiseerbaarheid en effectiviteit van de plannen. <i>Bestedingsplan</i> Het bestedingsplan is te verdelen in de onderstaande delen: Basis menskracht op orde: - Luchthaven en maritieme claim. Dit deel betreft een herstelclaim: het aantal reizigers op Schiphol en andere doorlaatposten is in de afgelopen jaren toegenomen. Tevens zijn er nieuwe reisroutes bijgekomen. De KMar heeft onvoldoende middelen gekregen om mee te groeien met het aanbod. Concrete maatregelen: - Intensiveren van de personele KMar-capaciteit op Schiphol: zowel t.a.v. de grensbewaking, vreemdelingenzaken, politiedienst als opsporing. - Versterken van de grensbewaking in Caribisch Nederland. - Inregelen toezicht en handhaving op de kleinere vliegvelden. - Versterken van de grensbewaking op de maritieme doorlaatposten (zeehavens). - Aanpak Mensensmokkel. Op basis van informatie gerichte opsporing (IGO) en analyse wordt de aanpak van mensensmokkel versterkt. - Frontex: inzet NLD grenswachters en plaatsen liaisonofficieren. Basis systemen/techniek op orde: - Implementatie slimme grenzen verordeningen. - Vervangen en doorontwikkelen IV/ICT-systemen t.b.v. automatische grenspassage. - Doorontwikkelen Informatie gestuurd optreden en opsporing aan de grens. - Uitbreiding inzet sensoren Lucht - Techniek op orde Nu doorpakken om de veiligheid te vergroten door Integrated border management (IBM). Het IBM wordt in Europees verband vastgesteld en kijkt naar de toekomstige ontwikkelingen in het grensproces: digitalisering van het grensproces, Europese afstemming, gebruik innovatieve methoden en middelen, gebruik informatie gerichte opsporing. - Bevorderen en formaliseren publiek-private samenwerking - Doorontwikkelen Grenspassagebeslissingservice (GPBS) - Implementatie van AI act - Uitvoeren (Europese) slimme grens pilots. - Verbeteren MTV, data buitengrenzen en @migoboras (Nieuwe) inzet self service oplossingen aan de grens - Slimme grenzen systemen effectief inzet identiteits- en documentfraude onderkennen - Toezicht/handhaving op velden die niet zijn aangewezen als grensdoorlaatpost - Sensoren en slimme systemen om zicht op pleziervaartuigen te vergroten. <i>Aantal VTE (schil 1 en overige schillen): circa 500</i>

Beoogde effect: - Bijdragen aan de nationale veiligheid en internationale afspraken door een adequaat grensproces aan zowel binnen als buitengrenzen. - Realiseren van de doelen gesteld in het bestedingsplan.		
Achtergrond - De additioneel toegekende financiële middelen vallen binnen de defensiebegroting en worden meegerekend met de 2% NAVO-norm. - De intensivering is gebaseerd op het Hoofdpijnenakkoord 2024 en het Regeerprogramma 2024.		
Evaluatieparagraaf: Voor een deel van de maatregelen zal een formeel reorganisatietraject moeten worden doorlopen. Hiernaast zullen de onderstaande stappen worden doorlopen: - Maatregelennota en/of projectvoorstel en/of opdrachtnota's - Materieel en IV/ICT-uitgeleverd - Organisatie gevuld		
Uitvoerbaarheid		
Afhankelijkheden voorstel: De maatregelen zijn afgesproken in het Regeerprogramma / Augustusbesluitvorming. Te bereiken effecten worden bepaald door MinAenM en MinJenV. Uitvoerbaarheid wordt bepaald door MinDef en CKMar.		
Wanneer uitvoerbaar (welke stappen): - CKMar als commandant van de uitvoerende organisatie, beschouwt de realiseerbaarheid en effectiviteit van de plannen, zoals door het gezag gesteld. De verantwoording van de effecten die door de KMar zijn bereikt, o.a. met de additioneel toegekende middelen, wordt door CKMar gegeven in de periodieke 'Rapportage KMar' aan gezag en beheer. - In het Nationale Taakveldberaad (NTV) KMar en de Bestuursraad KMar worden de rapportages interdepartementaal behandeld en geaccordeerd. - En marge van het NTV KMar spreken gezag (AenM, JenV), beheer (Def) en uitvoering (KMar) op DG/directeureniveau over de voortgang van het bestedingsplan en stellen zo nodig het plan bij. - In overleg tussen Defensie en KMar wordt besproken welke maatregelen er getroffen kunnen worden om de effecten snel te bereiken. Waar nodig moet kunnen worden afgeweken van reguliere trajecten om werving / opleiding / aanstelling mogelijk te maken.		
Grootste risico's incl. mitigerende maatregelen: - Overvraging van de KMar door departementen leidt tot prioritering. In het Nationale Taakveldenberaad KMar en Bestuursraad KMar worden de prioriteiten bepaald. - Intensiveringen moeten gezien worden in het geheel aan intensiveringen bij Defensie en KMar. - Intensiveringen leiden tot druk bij werving, opleidingen, maar ook bij IV/ICT-organisatie en vastgoed.		
Schaalbaarheid: Schaalbaarheid wordt bereikt door gefaseerd versterken van de KMar-capaciteit, waarbij de prioriteit wordt bepaald in de BR KMar.		
Financiën		
Onderbouwing LCC bedrag (PxQ): - Bedragen zijn berekend conform rekenmodel HDFC (27 september 2024) - Bestedingsplan en doorrekening zijn toegevoegd		
LCC bedrag per jaar in M€ (cfm. Rekenmodel HDFC): Oplopende reeks van M€45 in 2025 tot M€151 in 2029 e.v..		
Betrouwbaarheid LCC berekeningen (Code d.z.v. HDFC): A= LCC bedrag is gevalideerd. B = LCC bedrag gedeeltelijk gevalideerd. A.d.h.v. inschattingen is een concept LCC bedrag berekend. Een nieuwe validatie volgt zodra de ontbrekende informatie bekend is. C= LCC bedrag is niet gevalideerd, omdat er (teveel) gegevens ontbreken.		
Laatst ingevoerde code:		A B C
		B